

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 28, GOD. II, BEOGRAD, UTORAK, 18. SEPTEMBAR 2007.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.co.yu, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 2. oktobra

Uvodna reč

Psovanje publike se nastavlja na stranicama *NIN-a*. Uprkos tobožnjoj uglađenosti i glumljenoj političkoj impotenciji, *ninovci* u politici, baš kao i u književnosti, igraju dosledno ulogu u jednoj provincijalnoj handkeovskoj predstavi, prepunoj sputuma i dreke. *NIN*-ovska je retorika besprizorna poput crkve koju kapitalni ministar podiže na mestu gde je Filaret zaveo „apsolutni post“, dok se njihova interpretacija prošlosti ne razlikuje od hvalisanja ražalovane *crvene beretke* u kafani. Intervju Petera Handkea, koji je preneo ovaj nedeljnik, poslužio je kao potvrda „odozgo“ da su njihovi uvodničari u pravu, da je Legija u pravu, da su u pravu svi oni što su se dizali na *Sprem' te se, sprem' te...* U toj maloj provincijskoj predstavi, novinari, pisci, sufleri i tobožnji intelektualci su postrojani baš onako kako Handkeove didaskalije nalažu, sa isturenim stražnjicama prema publici. Stoje tako raspojasani u prljavom donjem vešu, nasred najvećeg klozeta Evrope (© Bernhard), koji se iz Austrije odavno preselio u Srbiju. Ovde mogu Filareta proglašavati za sveca, Miloševića i Mladića za heroje, na RTS-u mogu pričati kako su premijera ubili Albanci i kako je Karadžić nevin. Samo još tu mogu govoriti što im je volja. I svi oni to čine, jer baš kao i njihov pisac Handke, žele da budu junaci neprovetrene kloake.

Vreme je, međutim, da se o recentnoj prošlosti u ovom društvu pokrene ozbiljna rasprava, a ona zahteva i drugačiji jezik. Potrebno je, dakle, za početak napustiti handkeovsko-miloševićevski klozetski diskurs i ući u jezik evropske sadašnjosti. Može li *NIN* to?

Redakcija **BETONA**

MIXER

Agata Juniku: Asfaltiranje Titova puta

CEMENT

Dejan Ognjanović: Mali korak za SF, ali veliki za ... Rečnik

ARMATURA

Svetlana Slapšak: Kosovo u glavi

VREME SMRTI I RAZONODE

Tomislav Marković: Pileći mozak

BULEVAR ZVEZDA

ĐOGO, Gojko

BLOK BR. V

Kosmoplovci: Patrijarh 3000

MIXER

Piše: Agata Juniku

ASFALTIRANJE TITOVA PUTA

Uz 21. Eurokaz (Zagreb, 27. 6 - 4. 7. 2007)

Ovaj tekst - već samom činjenicom da doslovce niti ne spominje „lošiju“ polovicu festivala, dok i onu „bolju“ opisuje u vrlo suženoj perspektivi - ne pretendira da bude kritički osvrt na estetske vrijednosti predstava viđenih u sklopu ovogodišnjeg Eurokaza.

EUROKAZOV PROJEKAT TITO

Eurokaz je festival koji je - u hrvatskom, a prvih godina svog postojanja i u mnogo većem jugoslavenskom kulturnom prostoru - godinama marljivo imao funkciju široko otvorenog prozora s (ipak) vrlo selektivnim, ili nazovimo ga profiliranim, pogledom na bjelosvjetsku *novokazališnu* umjetnost. No, umjetnička voditeljica Gordana Vnuk je prošle godine, za vrijeme jubilarnog dvadesetog izdanja, najavila mijenjanje dominantno prezentacijske paradigme festivala u produkcijsku. I tako je za ovo ljeto, dakle već prve godine u „novoj eri“, Eurokaz imao veliku produkcijsku i teorijsku ambiciju: putem osam za tu priliku naručenih predstava i nešto popratnih događaja definirati, te po mogućnosti revalorizirati, simboličnu ali i realnu ostavštinu Josipa Broza.

Projekt koji je pripreman pune tri godine inicirao je kazališni redatelj Branko Brezovec, stalni umjetnički suradnik Eurokaza te jedan od članova hamburškog dramaturškog tima Gordane Vnuk za vrijeme njezine intendature u kulturnom centru Kampnagel. S obzirom da je Brezovečeva ideja i realizirana u koprodukciji s tom uglednom njemačkom institucijom, *projekt Tito* proizveden je i prikazan prvo u Hamburgu, a desetak dana kasnije, u za tri predstave „podebljanjoj“ verziji, i u Zagrebu. U *hamburškoj dramatur-*

giji, radni naslov glasio je „Tito - Treći put“, a s obzirom da su se finansijski uključile najznačajnije njemačke i evropske kulturne instance, organizatoru je omogućeno da priredi studiozni popratni program koji je publici imao ponuditi bazični referencijalni okvir - od glosarija do okruglih stolova i predavanja, pri čemu je svakako najveća zvijezda među teoretičarima bio Slavoj Žižek.

ZAGREBAČKA NEMOGUĆA MISIJA

U Zagrebu - gdje su didaktički zahvati, dakako, bili manji, ali simbolični ulog teme i horizont očekivanja mnogo veći, a zadatak, metodološki, tim teži - projekt mijenja kako ime, tako i *program*: „Tito - Četvrti put kao nadnaslov čitavog projekta usmjeruje pozornost na neideološki, na umjetničkim pretpostavkama zasnovan pristup temi. Četvrti put, kao filmska klapna, kao četvrti pokušaj, umjetnički put koji nas odbacuje dalje od onog političkog Titova 'trećeg puta' između kapitalizma i komunizma, između Istoka i Zapada.“

Pionir, šišmiš, *blind memory*

I upravo ovaj dio festivalskog uvodnika citirat će se u kritičkoj refleksiji - koja je uslijedila nakon odgledanih osam predstava, okruglog stola o „Titovom učinku“ i Žižekovog predavanja o vezi staljinizma i čovječnosti - kao „najslabija karika“ Eurokazovog Tito-koncepta. Odnosno, kao neuralgični čvor u kojem leži odgovornost za osjećaj zakinitosti (detektiran kako u „stručnoj“ tako i u „široj“ javnosti) zbog, istina, ne baš precizno definiranih ali svakako neispunjenih očekivanja, pa u neku ruku čak i zahtjeva spram festivala.

Doista, teško je povjerovati da Vnuk i Brezovec vjeruju kako je moguće pronaći ideološki nekontaminirano gledište s kojeg bi se mogla prokazivati tuđa ideološkičnost. Za pretpostaviti je da oni ipak jako dobro znaju kako je svaka praksa imanentno politička te da je neideološki umjetnički pristup bilo kojoj temi, a naročito Titu, zapravo nemoguća misija. Mnogo je vjerojatnije da su ovu soft-floskulu s krilcima potpisali iz pragmatičnih razloga: što da bi prevenirali eventualne prozivke s političkog desnog centra koji je na vlasti, što da bi

pozvani autori u projekt ušli sa većim osjećajem slobode (i/ili manjim osjećajem obaveze) spram teme, što da bi marketinški bili efikasniji. No, čini se da su previdjeli kako su sve tri navedene djelatnosti (politika, umjetnost, ekonomija) natopljene dominantno ideologijom koja rado kupuje ama baš sve, pa i Tita - u skupštini, kazalištu ili WC-u, na plakatu, šalici ili upaljaču. Propustivši priliku da se politički pozicionira spram kompleksne teme koju je zadao, Eurokaz se tako po automatizmu priklonio poziciji sa koje se od Tita može stvoriti - kao što je Srećko Horvat u svojoj kritici primijetio - „samo fluidni označitelj koji je mogao dozvati bilo koje označeno“.

Stanovito razočarenje i gorčina onog dijela javnosti kojoj naslijeđe Josipa Broza nije puka roba ili neobavezni suvenir, već važna točka u „sentimentalnom odgoju“ (shvaćenom na flobеровski, dakle i politički, način), posve su razumljivi. U tom smislu, bilo bi doista mnogo zanimljivije i riskantnije, ali politički i umjetnički relevantnije, da je festival - umjesto takozvanog neideološkog pristupa Titu - ponudio i otvorio pristup primjerice temi raspada Jugoslavije, i/ili Domovinskog rata, i/ili simptoma (re)fašizacije prisutnih u svim državama formiranim na teritoriju nekadašnje federacije itd, odnosno da se usudio zagrebatu u neku od zajedničkih nam neuralgičnih točaka recentne povijesti, ali i sadašnjosti. Sigurno je da se i tim putem - pravo zbori gore citirani Horvat - „moglo doći i do Tita (tj. *označenog*).“

↓ Foto: Srđan Veljović, Transponovanje, Džoni Racković
↑

VLAST ILI STRAŠNA LJUBAVNICA

No, bilo bi pretjerano i netočno odgovornost za efekt „pucnja u prazno“ prebaciti isključivo na trenutak nepromišljenosti festivalskog vodstva. Udicu „univerzalnog označitelja“, svjesno ili nesvjesno, zagrizli su i neki od pozvanih autora. Pa su proizveli predstave na temelju ili suviše doslovnih, ili simplificiranih, ili karikiranih, interpretacija životnoga puta Josipa Broza, jugoslavenske federacije, pokreta nesvrstanih – začinjeno, dakako, klišeiziranim „općim mjestima“ koja bi trebala da budu dokumenti o njegovom narcističkom umu i hedonističkom tijelu. Tezu o navodnoj zapovjednoj odgovornosti Eurokaza najefikasnije ruše upravo oni autori koji su – vješto zaobišavši ideologiju *neideološkog pristupa* tj. zamku *fluidnog označitelja* – Tita doista shvatili kao temu, tj. kao *označeno*. Isto *označeno* se, naravno, uvijek može povezati s različitim referentima pa se tako i samo pretvoriti u *označitelj(e)*, ali ovakvim pristupom na djelu je njihova *slobodna igra*, a ne totalna rasprodaja. Ostavimo li Lacana i Derridu po strani, prosto rečeno: Tita i njegovu „ostavštinu“ najkompleksnije su promišljale one predstave koje se njime uopće nisu direktno bavile.

U predstavi koja je otvorila Eurokaz – *Weddings and Trials*, ili pak *Vjenčanja i suđenja*, u režiji inicijatora cijelog projekta Tito Branka Brezovca – Tito je ostavljen po strani kao nijemi svjedok koji se, na video snimci koja se neprekidno ponavlja na dnu prostora scenske igre jednostavno – brije. Sastavljena od dijelova drame *Slava* Gabrielea D’Annunzija i pripovijetke „Crna orhideja“ Edvarda Kocbeka, predstava je komentar društvene zbilje u kriznim vremenima, parabola o vlasti kao „strašnoj ljubavnici“ koja uživanjem vodi do uništenja i samouništenja. Za plesnu predstavu *Betwixt and Between* – *Tito u Indiji* njemačkog koreografa Felixa Ruckerta moglo bi se pak reći da se mnogo više bavi procedurama proizvodnje i razgradnje identiteta u neoliberalnom kapitalizmu, nego politikom nesvrstanošti i kulturološkim pomirbama koje su kroz ovu politiku provedene.

Muzički performans *Zeleno, zeleno* – koji uz Damira Bartola Indoša i Zlatka Burića Kiću (članove nekadašnjeg Kugla glumišta) supotpisuje autorski tim od dvadesetak suradnika – rekonstruira ideju politike nesvrstanošti, dok suprotstavljajući stvarni prostor nekadašnjeg Međunarodnog studentskog kluba prijateljstva i fikijski prostor sadašnjeg Prihvatnog centra za strance, istovremeno tematizira pojavu nezakonitih migracija, kao posljedicu procesa prvobitne akumulacije kapitala koja se događa u postkomunističkim zemljama. I konačno, kao treća tematska linija u predstavi provlači se tema zagrebačkog ultraljevičarskog kruga aktivnog početkom 70-ih godina prošlog stoljeća. Svojevrsnom temom u ovom slučaju može se smatrati i sama metodologija rada na predstavi, tj. traženje optimalnog modusa proizvodnje u kolektivnom umjetničkom radu, ispitivanja grupnih dinamika te generacijskih razlika u tretiranju i organiziranju memorije.

Inače, ideja za predstavu *Zeleno, zeleno*, i njezin okvirni tematski korpus, nastala je prije Eurokazovog poziva na sudjelovanje u projektu *Tito*. Ipak, nije riječ samo o pukom koincidiranju nekoliko označitelja, već i o njihovoj korelaciji. Pri kojoj se esencijalnim zadatkom ispostavlja – u širokom luku izbjeci trivijalizaciju, upozorava Burić:

„Nismo se bavili Titom u smislu je li on bio diktator ili ne, ali takva jedna gigantska povijesna ličnost, u svakom slučaju za ove prostore, je neki okvir koji ne možeš izbjeći da utječe na tvoje mišljenje. Na čudne načine. Prvo, da misliš o antifašizmu, o tragediji staljinizma, onda o tim našim osobnim pričama, tj. religioznom stavu prema njemu... to su neki okviri koji ti definiraju energiju kada se uopće bilo kako dotakneš tog vremena. Pravi problem leži u tome kako da napustimo tu borbu unutar slika i simbola, a da zagrebemo po pravim stvarima.

Meni u cijelom tom *pokretu otpora*, odnosno u ovoj me što kapital radi, smeta ta jedna vrsta simbolizacije za koju nekako mutno osjećam da nije dobra, ta neka ritualizacija, onda ta vizualizacija, pa čak neka vrsta šamanizma. Jedan dio te nove ljevice griješi opasno... jer pojavljuje se odmah moćni kapital koji kupuje cijelu tu igru, zajedno s desnicom koja ima bolji aparat, veću žestinu, i koja će to sve estetizirati i iskoristiti za svoje putove. Estetizacija politike me apsolutno ne zanima. Za-

BILO BI DOISTA MNOGO ZANIMLJIVIJE I RISKANTNIJE, ALI POLITIČKI I UMJETNIČKI RELEVANTNIJE, DA JE FESTIVAL – UMJESTO TAKOZVANOG NEIDEOLOŠKOG PRISTUPA TITU – PONUDIO I OTVORIO PRISTUP PRIMJERICE TEMI RASPADA JUGOSLAVIJE, I/ILI DOMOVINSKOG RATA, I/ILI SIMPTOMA (RE)FAŠIZACIJE PRISUTNIH U SVIM DRŽAVAMA FORMIRANIM NA TERITORIJU NEKADAŠNJE FEDERACIJE

dožbi o istoj, Akhe tretira tekst poput svih drugih objekata koji su-igraju na pozornici, ravnopravno sa prostorom, svjetlom, zvukom. Njihove predstave mogle bi se smjestiti na neko imaginarno stjecište biokinetičkih metoda Mejerholda te poetika Harmsa i Monthy Pythona. Kao struktura, predstava *Katalog heroja*, kojom je grupa Akhe odgovorila na narudžbu Eurokaza, nastala iz njihovog prvog kazališnog performansa koji su, pod istim općim nazivom, izveli još početkom devedesetih.

„Inicijalno, ideja o ‘katalogu heroja’ rodila se oko neke izložbe koja se zvala *Krila heroja*... Stvorili smo tada neki mali okvir, za neke slike o heroju.. Ali heroj nije bio predmet izlaganja. To je bila početna točka, s vremenom se pretvorila u inicijalni okvir za kazališnu predstavu (bez glavnog lika, ali o liku) koju punimo i adaptiramo ovisno o temi. Iskreno, Tito nas nije baš nikada zanimao ni impresionirao, čak ni jugoslavenska politika... Ispričavam se, ali mi smo apolitični i ahistorični. Zapravo, nije da nas ne zanima, ali naprosto nam je to predaleko. Naravno, kada smo počeli doista istraživati na Internetu, i čitati milione stranica o njemu... gotovo u svakom, ma kako malom tekstu, našli smo neki doista interesantan i dirljiv detalj. Sakupljali smo sve te male stvari... i konačno, mislimo da je jasno iz naše predstave, da mi doista osjećamo neku vrstu simpatije prema Titu. Jer, čudno, ali Tito jest heroj. On može biti dobar ili loš tip, ali on je svakako bio heroj za Jugoslaviju, možda i za Evropu. Kako god, heroj. Nismo za predstavu uzimali povijest, već pripovijesti. Mi tu ne pričamo o politici, već samo o čovjeku. A čovjek je gotovo uvijek zanimljiv. Na primjer, uočavali smo detalje na fotografijama – kakav je prsten imao, kakvu je glavu i frizuru imao, koja je žena iza nje ga... kakvi su mu stol i stolica, kakvi su okolina i tlo koji bi otkrili njegove običaje, osobine... Ali, tu vrstu istraživanja bilo bi moguće napraviti o bilo kojoj osobi. Samo gledate i svaka, i najdosadnija, stvar može se pretvoriti u veliki materijal za rad“, pričaju Semchenko i Isaev.

Iako Akhe često pronalazi inspiraciju u trivijama, ozbiljna refleksija i angažirani stav spram teme, gledatelju ne promiče – debelom ironijskom sloju usprkos. Kada je riječ o Titu, jedna od ključnih scena je

ona posljednja, u kojoj jedan tipično akheovski sklopni objekt, otklizavajući s pozornice na žici, za sobom vuče traku na kojoj piše „pravednost“. Dakle, mjereno u postocima (četiri predstave zarobljene u logici ideologije koja će i mrskog neprijatelja, ako ga može dobro unovčiti, pretvoriti u vlastitu maskotu, spram druge četiri koje su zadanoj temi pristupile s odgovornošću), Eurokaz je u misiji revalorizacije simbolične i realne ostavštine Josipa Broza bio točno – poluuspješan. Što je rezultat s kojim bi se ponosio mnogi festival.

*

Ovaj kolažni tekst je, naime, nastao kao izraz žaljenja za temom čiji je zalag prevelik da bi bio paušalno potrošen i nehaljno zaboravljen. Kao kada su osamdesetih godina u Solinu pored Splita lokalne vlasti, nemajući dovoljno intelektualnih i finansijskih resursa da učine ista pametnije, preko novootkrivenog arheološkog lokaliteta, jednostavno izgradile – put. Asfalt je bio garancija da će neistraženo blago ostati na mjestu (zaboravom zaštićeno, čekati neka bolja vremena), a putnicima i namjernicima je istovremeno omogućen elegantan, komforan i čist prijelaz preko kaldrme prošlosti ■

Mene pita šta sam čit'o?

Živkovića nema ni pomena. Ako je odrednica iz 1985. zvučala kao da je napisana 1905, pogledajmo da li i koliki napredak donosi nova, iz 2007.

Problemi počinju već od same definicije. U prvoj rečenici se, na strani 465, tvrdi da je „NAUČNA FANTASTIKA, pojam doslovno preveden sa engleskog (science fiction, SF)...“ Dovoljno je elementarno poznavanje engleskog, makar i ono koje danas svako pokupi surfujući Internetom, da se vidi netačnost ove tvrdnje. Floskula „science fiction“ doslovno znači „naučna proza“, ili slobodnije, proza koja se bavi naukom i njenim (mogućim i nemogućim) otkrićima. Ima indicija (videti ALEF br. 9, str.3) da je taj izraz u srpski došao iz ruskog, a ne iz engleskog jezika; u svakom slučaju, očigledno je da srpski termin *nije* ni prevod, ni doslovni, već samo naš *ekvivalent* izraza „science fiction“. Problemi tu ne prestaju, jer se u nastavku rečenice tvrdi da naučna fantastika „označava hibridan žanr koji kroz spoj nauke i fikcije razrađuje uzbudljivu fabulu.“ Zaboga, koji to žanrovi sačinjavaju ovaj „hibrid“? Žanr nauke i žanr fikcije? Ako takvi žanrovi negde i postoje, oni se ne pominju u šturoj i uopštenoj odrednici o terminu „žanr“ (str. 794), u kojoj se govori o odi, lamentu, rondi i kanconi, ali se ni slovom ne pominju popularni žanrovi (krimić, SF, horor, vestern...), a kamoli „žanrovi“ nauke i fikcije!

CEMENT

Piše: Dejan Ognjanović

MALI KORAK ZA SF, ALI VELIKI ZA... REČNIK?

Čitanje jedne odrednice *Rečnika književnih termina*, Tanja Popović & Co, Logos art, Beograd 2007.

Nedavno je iz štampe izašao *Rečnik književnih termina*, autorke dr Tanje Popović, profesorke Filološkog fakulteta u Beogradu. Više od dve decenije prošlo je od prvog izdanja prethodnog takvog poduhvata (priredio dr Dragoljub Živković), pa se u prvim najavama moglo pročitati da su u novi rečnik uključene „mnogobrojne novine“ vezane za savremene tendencije književne kritike i teorije književnosti. „Mi živimo u sajberepohi,“ rekla je Popoviće. „Zato je va-

žno što prvi put u jednom ovakvom rečniku imamo termine sa Interneta, jer nam je upravo Internet bio jedan od najvažnijih izvora tokom istraživanja.“ Ako je već tako, ima li bolje odrednice da proverimo ove tvrdnje od one koja govori o - naučnoj fantastici? Na prvi pogled, reklo bi se da novi rečnik donosi krupan korak napred u odnosu na odavno zapostavljeni termin. Naučna fantastika je u domaćim teorijama književnosti po pravilu bila otpisivana kao „trivijalna književnost“, a odrednica u Živkovićevom rečniku, iako ne bez marginalne upotrebljivosti, imala je niz problematičnih tvrdnji (npr. proglašavanje Lukijana iz Samosate, iz 2. veka nove ere, za prvog pisca naučne fantastike). Pored toga, napis u starom rečniku beznadežno je zastareo, jer se okončava pominjanjem autora koji su bili „najaktuelniji“ u vreme detinjstva sastavljača rečnika, odnosno – Žila Verna i H. Dž. Velsa. Da je sredinom osamdesetih postojao Internet, autori odrednice bi možda i doznali da su neki ljudi čak i u XX veku pisali neke vrlo značajne i uticajne SF romane; no, sajberspejs je tada postojao samo u SF romanima, pa od dvadesetovekovnih autora (od Čapeka i Lema preko braće Strugacki i Kurta Vonegata do Ursule Legvin i Vilijama Gibsona) – kod dr

„Visok naučni nivo, velika količina obrađene građe, kao i stilska i jezička preciznost“ koji su nam obećani u najavama ovog izdanja dovode se u pitanje i tokom ostatka ovog teksta: o kakvoj to „stilskoj i jezičkoj preciznosti“ govorimo kada pročitamo da „u n. f. vreme događanja je budućnost ili neko drugo ne-sadašnje vreme“? Koliko li tih stručno nazvanih „ne-sadašnjih“ vremena, pored budućeg, još uopšte ima?

Precizan ili ne, ali *Rečnik* nam ne objašnjava kako je „naziv sajberpunk (cyber-punk), nastao spajanjem kibernetike i panka“. Zar plod tog spoja ne bi trebalo da se zove kiberpunk?

Moderni čitaoci, a posebno mlađi zaljubljenici u kompjuterske video igre, hvataće se za kosu kada vide da dr Tanja Petrović njihovu omiljenu pasiju čak dva puta u ovom tekstu pejorativno naziva „video igricama“.

Problematična je i transkripcija nekih od ključnih imena u svetu SF-a, pa tako čuveni urednik i tvorac kovanice „science fiction“, Hjuo Gernsbek, ovde postade „H. Džernsbek“ a jednog od najvećih (i najpoznatijih!) američkih pisaca fantastike, Reja Bredberija, u novom *Rečniku* prekrstiše u „Bredburi“. Nikad čuli!

Odrednica o SF-u se može pohvaliti i ozbiljnijim, teorijskim problemima. Na primer, Petrovićeva se odriče sumnjive tvrdnje iz starog rečnika o rođenju SF žanra pre osamnaest vekova, ali to čini jednako neubedljivim „argumentom“: „tematska definicija n. f. krije jednu zamku - ako bismo se slepo oslanjali na predloženo određenje, onda bi i *Hiljadu i jednu noć*, potom delo satiričara Lukijana *Istinita istorija*, u kome se opisuje putovanje na Mesec, ili Šekspirova *Bura* spadali u žanr n. f. Zbog toga se u teoriji i istoriji n. f. primenjuje isključivo na dela nastala u XX veku i na poneka ostvarenja iz XIX veka (npr. Ž. Verna ili H. DŽ. Velsa)...“ U jednom ozbiljnom rečniku ovo bi moralo biti daleko bolje obrazloženo. Zbog čega navedena dela nisu naučno-fantastična, a Vernova i Velsova jesu? Koja je uopšte *differentia specifica* ovog žanra? Na to ključno pitanje nam se ne pruža čak ni nagoveštaj odgovora. Ako definisanje SF-a preko njegove tematike i motiva krije zamke, pa ga se ne smemo slepo držati, gde su onda jasnije ograde i putokazi za zbunjenog teoretičara koji će uzeti ovaj rečnik kao svoj vodič? Dr Petrović ova pitanja krije ispod tepiha u nadi da ih, zasenjeni njenim korišćenjem Vikipedije, nećemo zapaziti.

Navedenih dubioza ne bi bilo da su autori preciznije definisali pojam žanra, a naročito da su -u svojoj težnji da načine moderan rečnik za XXI vek - preciznije odredili žanrovsku (popularnu) književnost, kao jedan od ključnih fenomena druge polovine XX veka. Ima li ikakve razlike između kancone, ronda i naučne fantastike? Na šta, zapravo, mislimo kada kažemo 'žanr'? Koje vrste žanrova postoje? Šta su hibridni žanrovi? Šta su meta-žanrovi? Postoje li još neke kategorije podele? Šta je sa vrstama, modusima, pod-žanrovima? Odrednica o GENEOLOGIJI (str. 237-39) papagajski ponavlja davno poznate stvari o Platonu i Aristotelu, ali za nju XX vek i popularni žanrovi kao da se nisu desili.

A šta je sa srodnim žanrovima? U novom rečniku ne postoji odrednica o hororu, žanru koji je iznedrio jednog od najčitanijih pisaca XX veka, Stivena Kinga. To je tim apsurdnije jer se horor pominje u odrednici o SF-u kao srodan žanr, ali se nikakav nagoveštaj distinkcije žanrova ne uspostavlja, niti se objašnjava kako i zašto je jedan gotski horor roman (*Frankenštajn*), zajedno sa Stokerovim *Drakulom*, svrstan u preteče SF-a. U tom pogledu je ovo izdanje veliki korak nazad u odnosu na Živkovićev rečnik, u kome je postojala odrednica „roman strave“. Dragiša Živković je ispravno „roman strave“ (ono što bi se modernije nazvalo „hororom“) odredio kao širu kategoriju u okviru koje je „gotski roman“ samo manji podskup. Kod Petrovićeve je „roman strave“ samo sinonim za „gotski roman“ (str. 244-45), prema čemu ispada da nakon XIX veka više nije ni postojao. Ovaj značajan teorijski zaokret ničim nije obrazložen, već je kao i većina drugih problema u tretmanu fantastičnog pisma - prožet nenaučnom proizvoljnošću. Šlag na torti od neutemeljenih tvrdnji je i to da je naš „najpoznatiji savremeni pisac u ovom žanru Zoran Živković“. Autorka je nesvesna toga da se naš nagrađivani pisac uporno u intervjuima (s razlogom!) brani od etikete SF-a, jer njegova vrsta fantastike zaista nema nimalo sličnosti sa naučnom fantastikom. Koja ga to konkretna dela čine piscem „u ovom žanru“ - ne navodi se, niti se može navesti, jer SF-a tamo *nema*!

Nije lako odrediti korene ovakvih grešaka jer, za razliku od prethodne verzije rečnika, ova nova nema odabranu bibliografiju ispod svake odrednice, što joj dodatno oduzima na naučnoj težini. Budući da je dr Petrović „upravo Internet bio jedan od najvažnijih izvora tokom istraživanja“, možda je najuputnije ne držati se slepo njenih konfuznih određenja, nego zaroniti u sajberspejs (kiberspejs?) u potrazi za suvislijim odgovorima. Uprkos glazuri „modernosti“ u vidu polusvarenih imena i termina pokupljenih sa Interneta, odrednice novog *Rečnika* vezane za gotik, fantastiku i SF kasne za svetom bar 30 godina ■

ARMATURA

Piše: Svetlana Slapšak

KOSOVO U GLAVI

Francuski reper sa imenom Sinik (pisano sa „es“, ne sa „se“) je svoj realistično-angažovani hit snimio u nekoj dečijoj bolnici: kod teško bolesnoga maloga crnoga pacijenta, Sinik nagoveštava dijagnozu rečima „u njegovoj glavi je Kosovo“. Konfuzija, neizlečiva bolest, užasna izraslina, beznade? Sve to. Uzgred, ni Sinik nije belac, ali francusko slovo zakona o državljanstvu ne prepoznaje boju kože. Druga je stvar koliko je prepoznaje stvarnost, zakonita ili nezakonita. Jedno je izvesno: tamo daleko, nejasna i bezoblična, teško prepoznatljiva ali uvek spremna, vreba kolektivna zver, koja će skočiti na svaku nepravdu (kad je prepozna) nanesenu Siniku, pacijentu ili sličnima, dakle svakom

Dolazim po tebe, Murate!

obliku „Kosova u glavi“. Možemo je formulisati kao glas javnosti, kritički duh, građansku tradiciju otpora, liberalno levičarstvo - svaka definicija je nepotpuna, ali upravo to je definicija fenomena kome je na nekim drugim delovima planete već uveliko odzvonilo - u Srbiji, recimo. Nije samo reč o tome da su oni koji o Kosovu misle drugačije udaljeni iz javnosti, već su i stigmatizovani, pa je dijalog odnosno promena mišljenja nešto sasvim isključeno. Prostor za razgovor o Kosovu je potpuno de-racionalizovan, može se konstatovati samo klinička smrt imaginarnoga pojma „srpska inteligencija“. Zašto bi baš većinski usmereni intelektualci bili krivi za Kosovo? Samo zato što o njemu nisu mislili. Jer kada se misli, ne može se završiti ni u stereotipima, niti u dosadnome nacionalističkome tuljenju, niti u očitim lažima, niti u bilo kome drugom obliku inače mizernoga tematskoga horizonta srpske kosovonarije. Starija krivica je biti većinski usmeren: najbolje adaptirani na komunističko jednodimlje (računajući i tome pripadajući slavski antikomunizam) isto su se tako najbolje snašli u nacionalističkome jednodimlju. Ne videti paralelu, i ne osetiti bar pobunu stila protiv formule *mi-svi-Kosovo* izvestan je znak gorepomenute dijagnoze. Kulturna invencija je plod zajedničkoga (ne nužno planiranoga) rada državnih institucija, individualnih intervencija, ponekad njihove interakcije sa masovnom kulturom, ponekad čak i sa subkulturom. Tu bismo očekivali invenciju Albanca, manje ili više planirani napor obrade političke stvari u kulturi. Individualna intervencija je, recimo, nežni (mogućni) ljubavnik Albanac iz romana Mir-Jam, dašak egzotike - i ženske slobode izbora - između slovenačkih gora i Crne Gore. Jugoslovenske institucije su posle rata ponudile lako kolonijalni, ali pro-

bavljiv lik Albanca, u varijantama od čestite starine, neprobojnoga patrijarhalca koga novo vreme „slama“, sve do nepokolebljivoga borca, ukratko više privlačne nego odbojne muške zveri - sve to u filmu, gde se najlakše guta. „Igranje drugoga“ kao performativni kulturni kod omogućilo je igranje Albanaca i igranje Albancima, i ostavilo nešto tragova u filmu i pozorištu, a sa mnogo dobre volje će se ti i danas naći u raspršenim ostacima beogradske urbanosti. To je i bila glavna osnova nekoliko pokušaja sasvim drugoga Beograda da u retkim peticijama i javnim manifestacijama pokaže da nisu *svi mi* oko Kosova i Albanaca. I, sa druge strane, jasan dokaz da čak i državna intervencija može otvoriti prostor tumačenja i afirmativne političke akcije.

Mainstream kultura je uspešno zaobišla i ovakve, najmanje zah-teve poštovanja ljudskih prava i građanske tolerancije. Čim je po-

stalo dozvoljeno, a to je bilo znatno pre nego što će se komunizam uspešno transformisati, Albanci su zamenjeni Šiptarima i ustoličeni su kao kolektivni neprijatelj broj jedan, sa situacionističkim zamenama i dopunama (svi ne-Srbi, po volji i porudžbini). Ako zasada odbacimo riku i bes, ostaje tzv. fina književnost, recimo Slobodan Selenić i Svetlana Velmar Janković. Premda je u njihovim delima glavni negativac mračna i neljudska Prečanka, nije zanemariv ni dubinski pokvaren Albanac: oboje su objekt srpske plemenitosti, iskrenosti i naklonosti, a vraćaju kako samo oni ume-

KOSOVO U GLAVI JE MOĆNA METAFORA, JER SE DRUGAČIJE NE MOŽE OPISATI STANJE U KOJEM SVI ZNAJU DA KOSOVO NE MOŽE VIŠE BITI SRPSKO, ALI SE GUŠI SVAKI GLAS KOJI BI REKAO NEŠTO O POSLOVIČNOM NOVOM RUHU

ju. U doba kulturne prevlasti disidencije 80-ih, tik pre nego što će se veći deo odlučiti da otplovi na Meduži, Hana Dalipi je napisala, objavila, i dobila nagradu za izuzetni roman *Vikend u materini*, u kojem karnevalizuje albansko-srpsku svakodnevicu, a posebno rod, seksualnost, i manje-više sve što je na obe strane svetlo. Autorka je za vreme rata emigrirala, a i šta bi drugo. Poslednji put je viđena u Parizu, a zatim joj se gubi svaki trag. Slučaj Svetlane Đorđević pokazuje da je reč o sistemskim rešenjima - pa izvolite, srpske a i albanske književnice! Imate širok izbor između pranja nogu junaka, svete ili civilne Petke, a ko hoće može i magijski realizam: samo probajte ono što vam je pred očima! Drugim rečima, kulturna invencija je izvesno deo dužnosti intelektualaca sa koje god strane da u njoj učestvuju, i srpski intelektualci su zastrašujuće masovno ispustili mogućnost da *svojoj zemlji pomognu* time što bi stvarali privlačne, zapletene, upitne i mnogoznačne, a zašto ne i naprosto pozitivne i tolerantne slike, likove, situacije Albanaca i albanskog, srpsko-albanskog i albansko-srpskog - čega god. Domovini se služi mržnjom, u redu. No kako je moguće da izazovni tematski sklopovi potpuno izmaknu pažnji književne sredine? Recimo, slučaj države koja vojno napadne svoj integralni i navodno najsvetiji deo? Recimo, slučaj najgorih neprijatelja koji godinama ne napadnu zaleđe države dok ona sebi daje luksuz da napadne sve svoje susede istovremeno, pa i nesusede na krajnjem severu? Recimo, slatko-lepljiva retorika koja koristi radi dopušta Slovencima i Hrvatima da imaju svoju državu, ali ne i ostalima, a naročito ne Albancima? Recimo, jako razumna rasprava bivših targetaša o potrebi da se Srbija pridruži NATO paktu, i istovremeno pena na ustima kada se spomene nezavisnost Kosova? Recimo, potpuna nesposobnost da se Crnogorci

BETONJERKA POLUMESECA

Ko je gazda države čiji su predsednik i ministar spoljnih poslova podstanari?

Saša Ćirić

ubede milom, i istovremeno očekivanje da će se Kosovo prikloniti samo pretnjom, vredanjem i silom? Recimo, „lukavo“ podgrejavanje latentnog evropskog rasizma prema Albanacima? Recimo, namig sa najvišega mesta koji Srbima, onim pravim, omogućava da glasno govore epski a broje pare za cenu Kosova u tihoj molitvi? Kako naivno u poređenju sa tim zapletima izgleda Den Braun sa tračevima o Magdalenini... Naravno da bih za ovakve zaplete zaželela boljšeg pisca nego što je Den Braun, što je bogohulna želja iz provincijalne perspektive bilbordske idolatrije SSSS (sasušeni starci služe svakome) pisaca.

Srpska država, kakav god da je model javne laži i licemerja nudila u zadnjih 15 godina, nije ponudila nijedan program tolerancije i antirasizma, naprotiv. Ne da bi to iko pametan očekivao, to je samo ilustracija konteksta još veće krivice intelektualaca za današnje stanje duha i pameti oko Kosova: niko ih nije ozbiljno sprečavao da takvu državu kritikuju što se Kosova tiče.

Kosovo u glavi je moćna metafora, jer se drugačije ne može opisati stanje u kojem svi znaju da Kosovo ne može više biti srpsko, ali se preventivno i drugačije guši svaki glas koji bi rekao nešto o poslovičnome novome ruhu. Izgledi takve glave su skoro nikakvi. Oni koji misle da Kosovu treba prepustiti odluku o nezavisnosti, bez obzira na evropsko muljanje, nisu nužno obožavatelji bilo kojega nacionalnoga programa, baš naprotiv, svi im otprilike isto smrdje. Ali ta beznačajna jednostavna situacija je posledica svesnog i koristoljubivog odbijanja intelektualaca da svojim osnovnim vežbama i veštinama, ne ulažući ni mnogo vremena a ni talenta, spreče predvidljiv razvoj. Kao i ranije, kao i obično, kriv je svako ko je huškao, kriv je svako ko je ćutao. Ostaje samo da što više ja-ova kaže javno zbogom i sa srećom Kosovu, i da ih ne bude briga što ih ni na jednoj strani ne čuju ■

Raduj se, ptico!

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Tomislav Marković

PILEĆI MOZAK

Prolegomena za svaku buduću ornitologiju

Pileći mozak vlada Srbijom!
Pileći mozak je krajnji proizvod nacionalne evolucije.
Pileći mozak je šefovao DB-om i sarađivao sa mafijom.
Pilećem mozgu je sinula ideja o humanom preseljenju dok je sređivao biblioteku: ćirilčne knjige na jednu, latinične na drugu policu.
Pileći mozak je crtao kartu Velike Srbije nadahnut delima promašenog nemačkog slikara.
Pileći mozak je izvršio ekonomsku reformu i pretvorio celu zemlju u fabriku za proizvodnju topovskog mesa.
Pileći mozak je vratio Nemcima milo za drago rušeći sarajevsku biblioteku.
Pileći mozak je terao vojnike da povlače obarač dok im ne iskoči žulj na kažiprstu.
Pileći mozak je otvorio logore da bi se zabavljao mučenjem, sakaćenjem i silovanjem zarobljenika.
Pileći mozak ubija vreme ubijanjem.
Pileći mozak seje smrt, a žanje zlatne poluge.
Pileći mozak je parazitski organizam koji živi večno menjajući domaćine kao čarape.
Pileći mozak otima od siromašnih i daje bogatima po ugledu na Superhika.
Pileći mozak ima po jednu ruku za svačiji džep.
Pileći mozak vlada očnim jabučicama preko bilborda, oglasa, city light-ova i reklamnih spotova.

Pileći mozak želi da svako postane Pileći mozak.
Pileći mozak je trasirao put izbavljenja, tamnu magistralu koja vodi iz niotkuda u nigde.
Pileći mozak piše i izdaje Kurir, Press i Pravdu.
Pileći mozak je napisao Vreme smrti i Čeraniju.
Pileći mozak je postao nacionalni bard, putujući prorok koji veliča blaženstva Pilećeg mozga.
Pileći mozak ne upražnjava dijalog duše sa sobom, da ne čuje zlo.
Pileći mozak gori od želje da popuši Putinu i pričesti se hostijom mistične Moći.
Pileći mozak zavidi Amerikancima na Gvantanamu, Iraku, Avganistanu, na svim nekažnjanim zločinima.
Pileći mozak sanja kako se budi u telu Džordža Buša Juniora, doručkuje redizajnirani hot-dog (osovinu zla u kifli), podriguje napalm i baca čežnjive poglede na crveno dugme uništenja.
Pileći mozak se hrani ljudskim mesom, opija se koktelima smučkanim od suza, znoja i krvi.
Pileći mozak je čovečan, dozvoljava nam da udišemo vazduh besplatno.
Pileći mozak je hibrid nastao ukrštanjem srpstva i čekićstva.
Pileći mozak truli pod lipom u Požarevcu.
Pileći mozak je živ i živ će Pileći mozak biti! ■

BULEVAR ZVEZDA

Piše: Redakcija Betona

ĐOGO, GOJKO

ĐOGO, Gojko (rođen 1940. godine), ex-pesnik-disident, ex-demokrata, ex-senator, sada potpredsednik Međunarodnog odbora za istinu o Radovanu Karadžiću. Početkom osamdesetih skrenuo je veliku pažnju javnosti na sebe zbirkom pesama *Vunena vremena*, koja se ubrzo našla na sudu zbog verbalnog delikta. Jedan od glasnijih hajkača na Gojka Đoga u to vreme bio je i Milorad Vučelić. Od tog doba se Đogo u javnosti tretira kao *veliki pesnik i intelektualac*, što će kasnije biti krunisano njegovim učestvovanjem u osnivanju Demokratske stranke. Njegova politička karijera nakon toga kreće (ne)očekivanim putem radikalnog nacionalizma, tako da je on od čoveka kome su u jednom trenutku bila ugrožena građanska i autorska prava, postao zagovarač negiranja prava na život bosanskih muslimana. Marko Vešović navodi podatak da je Đogo pred rat ovako savetovao svog prijatelja Karadžića: „Gore, severno od Dubrovačke reke, to treba sve pobiti.“ Početkom devedesetih postaje predsednik Udruženja Srba iz Bosne i Hercegovine u Srbiji, te savetnik Radovana Karadžića, glavni ratni intendant, a potom i jedan od senatora RS (Kalađić, Kapor, Čavoški, Nogo i dr.) Transkripti Đogovih tadašnjih telefonskih razgovora sa Karadžićem korišteni su kao dokazni materijal u Haškom tribunalu. Prilikom jednog gostovanja u emisiji *Klopka* (BK), Đogo je objasnio da su česta savetovanja tokom rata obavljana u stanu Dobrice Čosića, odakle bi potom zvali Karadžića i davali mu političke i strateške instrukcije.

Gojko Đogo od *Vunenih vremena* nije napisao nijedan *vuneni* (subverzivni) stih. Sav se predao radu na nacionalnom buđenju, pa je i svoj pesnički zanat sveo na ispisivanje *budnica ugroženog plemena*. Stanje ugroženosti za njega je jedini način opstanka na javnoj sceni i on ga sada generiše preko Odbora za istinu o R. K. Paradoksalno, izgleda da jedino njemu i ostalim članovima Odbora ide u korist da Karadžić nastavi sa skrivanjem. Kako je sam priznao prilikom objavljivanja Karadžićevih *Ratnih pisama*, on sa autorom održava kontakt, bar u onoj meri u kojoj urednik sa svojim piscem to mora da čini, ali to nikome u zemlji, osim retkim novinarima, nije bila informacija prvog reda.

Gojko Đogo danas živi kao ugledni građanin ove zemlje i zabrinut je za ljudska prava jedino Mladićevih jataka i Vojislava Šešelja. Međutim, i pored silnih pesničkih nagrada koje dobija u intervalu od šest meseci, postoje naznake da je *vunena* aura počela da blede, pa je pre dve godine objavio šesto izdanje ove svoje zbirke, *ojačavajući* je dodatno preštampanom „optužnicom i odbranom na sudu“.

Na desetogodišnjicu masakra u Srebrenici, Đogo je *pitijski* zapisao kako „ima ljudsko razumevanje za srebrenički zločin, ali da ga ničim ne može opravdati“ ■

BLOK BR. V

www.kosmoplovci.net

